

Bokmeldinger

Fellesskap og organisering.

Frivillig innsats i kirkens trosopplæring

av Kjetil Fretheim, Håkon Lorentzen og Sverre Dag Mogstad.
Prismet bok, IKO-Forlaget 2016.

AV MARGIT BENTE STEENSNÆS, trosopplæringsleder i Bøler menighet.

«Hvordan organiseres den frivillige innsatsen i trosopplæringen? På hvilken måte legges det til rette for at de frivillige skal bli integrert og få en opplevelse av tilhørighet til kirkens fellesskap?» Dette er hovedspørsmålene forfatterne av boken «Fellesskap og organisering – frivillig innsats i kirkens trosopplæring» stiller seg. For å få svar på disse problemstillingene har forfatterne av boka «Fellesskap og organisering» foretatt en kvalitativ studie av frivillighet knyttet til fire trosopplæringstiltak i seks menigheter. Disse tiltakene er Lys Våken, Søndagsskolen, Konfirmantleir og Ungdomsarbeidet.

Begrepene *frivillighet* og *fellesskap* har stått sentralt i forskningsarbeidet.

Når det gjelder frivillighet, skiller boka mellom organisk og instrumentell frivillighet. Den organiske tenkemåten er frivillighet med utgangspunkt i den frivillige medarbeideren selv, og hvordan hver enkelt kan ta i bruk og videreutvikle personlige ressurser i sitt frivillige engasjement. Instrumentell frivillighet henviser til frivillighet som kommer av et behov for arbeidskraft til allerede eksisterende oppgaver. En del av bokas drøftinger og analyse beveger seg på mange måter innenfor spenningsfeltet mellom disse to grunnsynene.

Når det gjelder fellesskap, har forfatterne sett på dette gjennom tre ulike briller: Samfunnsfaglige, pedagogiske og teologiske.

Innenfor *samfunnsfaglig* forståelse av fellesskap trekkes fløyene liberal og kommunitær tilnærming frem. Disse to grunnsyn befinner seg på hver sin fløy. I liberal tilnærming legges det vekt på det moderne menneskets frihet til selv å velge hva og hvor de skal delta, ut ifra hva som er best for hver enkelt. I kommunitær tenkemåte ligger vekten på at identitet er noe som skapes i samvær med og interaksjon med andre, uavhengig av våre valg. Forfatterne plasserer seg selv i et kommunitaristisk grunnsyn, og sier samtidig at dette naturlig nok preger analysen og tolkningen av funnene.

I en pedagogisk tilnærming av fellesskap trekkes de to perspektivene tilegnelse og deltakelse frem. Læring forstås tradisjonelt sett som tilegnelse, mens et nyere perspektiv på læring, nemlig deltakelse, er det perspektivet som forfatterne ønsker å legge vekt på. De trekker frem Wengers teori om praksisfellesskap.

Wenger sier at for at praksisfelleskap skal finne sted, må tre dimensjoner være til stede: gjensidig engasjement, samordnet virksomhet og delt repertoar.

I den teologiske tilnærmingen får begrepet fellesskap en annen valør, og med disse brillene på finnes igjen flere forståelser av ordet fellesskap: «Den verdensvide kirke» – et fellesskap av alle kristne i verden, ”folkekirken” – som fellesskapet av alle døpte, og trosfellesskapet – menighetskjernen.

Hoveddelen av boka presenterer, analyserer og drøfter funn fra selve undersøkelsen. På bakgrunn av funnene har forfatterne utviklet en indeks som synliggjør både menighetenes og selve tiltakenes integrasjonsevne i forhold til de frivillige. De finner at søndagsskolen har ganske høy score på integreringsindeksen, Lys Våken har den laveste scoren, tett etterfulgt av konfirmantleir. Ungdomsarbeid kommer ut midt mellom søndagsskolen og Lys Våken. Forfatterne konkluderer bl.a. med at de sitter igjen med et inntrykk av at det ikke jobbes godt nok med, eller er en god nok bevissthet knyttet til, at det i trosopplæringen skal legges til rette for frivilliges integrasjonsprosess. De finner en overvekt av instrumentell frivillighet og rekruttering av mange og flyktige engangsfrivillige.

Forfatterne etterlyser bedre tilrettelegging for integrering av frivillige i trosopplæringstiltak og savner en organisk tilnærming til frivillighet. Om integrering av frivillige i et organisk perspektiv var hovedmålet for trosopplæringen, ville trosopplæringsplanen hos oss kanskje sett annerledes ut. Jeg tror vi kanskje ville satset på flere kontinuerlige tiltak i stedet for punktuelle. Resultatet ville kanskje blitt færre barn på tiltak, men tettere bånd mellom deltakere og medarbeider? Dette ville trolig gitt en større mulighet for integrasjonsprosesser hos frivillige. Sånn sett synliggjør denne undersøkelsen noe av utfordringen i trosopplæringsreformen der bredde og kvantitet har fått forrang. Slik er boka på mange måter en ”wake up call” vi som ansatte og planutviklere bør ta inn over oss.

Samtidig er min hovedinnvending nettopp at bokas kommunitære grunnsyn gir drøftingen og analysen et noe ensidig preg, der det underforstått legges til grunn at organisk frivillighet i de fleste tilfeller er å foretrekke. Langt på vei kan jeg være enig i den tankegangen. Å legge til rette for at menighetsmedlemmer kan ta i bruk, mene, utforme, finne sin plass, sitt engasjement og «eie» kirken og dens aktiviteter, tenker jeg er grunnleggende i forhold til hvordan vi bør være som kirke. Samtidig opplever jeg i praksis at det er mange som nettopp kun ønsker en enkel, avgrenset og forutbestemt oppgave. Å ta på seg en slik oppgave kan også være et tegn på opplevelse av tilhørighet.

Nettopp i trosopplæringen og dens mange instrumentelle oppgaver skapes det anledninger og muligheter der terskelen er lav for å melde seg som frivillig. Forfatterne sier selv at trosopplæringen er godt tilpasset den ”nye frivilligheten” der det er lettere å få folk til bestemte tidsavgrensede oppgaver. Et frivillig

engasjement starter ofte med den ene enkle oppgaven som det å bake en kake. Dermed er den instrumentelle frivilligheten svært viktig. Jeg tror ikke nødvendigvis at forfatterne av denne boka er uenig med meg i det, men jeg sitter likevel igjen etter å ha lest boka med en opplevelse av at instrumentell frivillighet er "mindre verd" enn organisk frivillighet. Jeg savner kanskje en anerkjennelse av den instrumentelle frivillighetens egenverdi og betydning. Slik jeg opplever det, er instrumentell og organisk frivillighet parhester som er gjensidig avhengig av hverandre i en god integrasjonsprosess.

Samtidig som jeg tenker at instrumentell frivillighet ikke trenger å være "lillebror", så kjenner jeg meg igjen i det forfatterne finner i denne studien i forhold til mangelfull organisk tilnærming. Spenningen og utfordringen tror jeg på mange måter ligger i overgangen mellom instrumentell og organisk frivillighet. Og her tenker jeg at forfatterne av boka har mange gode poenger, for det organiske perspektivet utfordrer de ansattes selvforståelse. Hvis vi ser på oss selv kun som gjennomføringsledere og går rett fra Lys Våken og videre til nytt tiltak og ny målgruppe uten å bruke det "organiske blikket", så stenger vi kanskje muligheten for et videre frivillig engasjement for noen uten engang å være klar over det.

Som trosopplærer har jeg, etter å ha lest boka, hentet utgangspunkt til mange refleksjoner i eget arbeid. Jeg har kjent meg igjen, vært uenig og blitt utfordret. Jeg vil anbefale denne boka til alle som er interessert i fagfeltet frivillighet og som ønsker å jobbe med frivillighet i sin egen menighet.

Religion, Education and Human Rights.

Theoretical and Empirical Perspectives.

av Anders Sjöborg & Hans-Georg Ziebertz (red..)

Religion and Human Rights 1. Cham, Switzerland: Springer

2017

Av OLAV HOVDELIEN, professor i religionsdidaktikk Høgskolen i Oslo og Akershus

Hvis menneskerettighetene er svaret, hva er spørsmålet? Nylig har det kommet ut en vitenskapelig antologi som kan bidra til å besvare dette spørsmålet. Antologien er redigert av Anders Sjöborg fra Uppsala Religion and Society Research Centre, ved Universitetet i Uppsala, og Hans-Georg Ziebertz fra Institutt for praktisk teologi ved Universitetet i Würzburg. Boken inneholder til sammen 11 bidrag fra ulike forskere og ulike fagtradisjoner, i tillegg til et informativt og velskrevet introduksjonskapittel av redaktørene selv. Til sammen bringer bidragene ny

innsikt innen tematikken undervisning om og i menneskerettighetstenkning i ulike religionsfag i Europa.

Det er etter hvert kommet mange antologier der grupper av solide forskere samordner sine krefter og faglige interesser, og retter fokuset mot ett eller flere tema med relevans for religionsundervisning eller religionsdidaktikk. Dette er velkomment, ikke minst for den som sjelden har tid til å lese hele monografier. I denne typen antologier vil den interesserte leser raskt kunne finne frem til de kapitlene som fokuserer direkte på leserens interessefelt. Slik er det også i boken *Religion, Education and Human Rights*. I tillegg ligger det nok en faglig helgarding i undertittelen. Teoretiske og empiriske perspektiver dekker det meste.

Det faglige utgangspunktet er det sterke fokuset på kulturell og idémessig pluralisme som vi har sett innen samfunnsforskningen de siste årtiene. Redaktørene peker innledningsvis på at spørsmålet om hva som holder et samfunn sammen, har stått sentralt helt siden samfunnsteoretikere som Émile Durkheim og Peter Berger. Det er nok riktig. Og siden Berger er født 71 år etter Durkheim, tyder dette på at det er snakk om en vedvarende interesse innen samfunnsforskningen som sådan.

Bidragene i boken spenner da også relativt vidt faglig. Blant bidragsyterne finnes menneskerettighetsforskere, statsvitere, jurister, sosiologer, teologer og lærerutdannere i skjønn forening. I tillegg til det tematiske fokuset på menneskerettigheter i skolesammenheng, inkludert høyere utdanning, deltok de fleste av bidragsyterne på en internasjonal workshop som ble holdt i Uppsala våren 2014. Bidragsyterne tar stort sett utgangspunkt i case i sitt eget hjemland, noe som gjør at de fleste land i Øst-Europa og Nord-Europa er representert. Dette utgjør et mangslungent felt med tanke på hvilken stilling menneskerettighetene har i de ulike kontekstene. Det er for eksempel stor forskjell på disses juridiske stilling i Norge og i Hviterussland, for å nevne to av ytterpunktene. I Norge er som kjent menneskerettighetene implementert som en overgripende del av den norske lovgivningen, noe som gjør at disse nærmest får en juridisk stilling på linje med grunnloven, siden ingen norske lover skal stå i strid med menneskerettighetene. Styresmaktene i Hviterussland har på sin side vanskeligheter med å godta helt vesentlige menneskerettigheter som ytringsfrihet og religionsfrihet. Bidraget til den hviterussiske forskeren Olga Breskaya «Path of Belarusian Secularism: Public Debates on Religious Education» handler om utfordringer forbundet med realisering av sivile rettigheter og interessene til foreldre og elever i møte med statlige forordninger for religionsundervisningens innhold.

Av særlig interesse for Prismets lesere er kanskje de mange nordiske bidragene. Den ene redaktøren er svensk og har bidratt med et informativt introduksjonskapittel, i tillegg til at han er medforfatter på kapitlet «The Influence of the Socio-cultural Environment and Personality on Attitudes Towards Human

Rights». Saila Poulter, Arniika Kuusisto, Mia Malama og Arto Kallioniemi har tatt for seg religionsundervisningen i Finland ut fra et menneskerettsperspektiv. De argumenterer for at religionsfaget har et sterkt potensial for fremme av menneskerettighetstenkning, så fremt det tas hensyn til både elevens og foreldrenes livssyn og ønsker. Dan-Erik Andersson følger opp med et bidrag som tar for seg undervisning om menneskerettighetenes historie. Han viser i den forbindelse hvordan fremstillingen i lærebøker ofte er problematisk når det gjelder forholdet mellom menneskerettigheter og religion, og advarer mot en for enkel fremstilling av menneskerettighetstenkningen som opplysningsprosjekt. Victoria Enkvist drøfter i sitt bidrag juridiske forhold ved religionens plass i skoler i Sverige, med utgangspunkt i religionsfriheten, og drøfter balansegangen mellom hensynet til religiøse minoriteter i skolen, og den svenske statens føringer nedfelt i lovverket.

Pål Ketil Botvars bidrag tar utgangspunkt i den norske konteksten. Hans bidrag har tittelen «May Children Attend Church Services During School Hours?», og handler om en diskusjon som vil være kjent for mange som har fulgt spørsmål knyttet til religion og verdiformidling innen den norske skolen de siste årene. Botvar knytter spørsmålet om gudstjenester i skoletiden opp mot det mer allmenne spørsmålet om religionens rolle i offentligheten. Botvar kommer ikke med normative svar på spørsmålsstillingen, men presenterer hva som står på spill med henblikk på menneskerettighetstenkningen, med utgangspunkt i en kvantitativ undersøkelse. Et av funnene går på at støtten til slike gudstjenester i samarbeid mellom skole og kirke er relativt stabil i Norge, men at lokalsamfunnene forsøker å unngå konfrontasjoner og polariseringer i forbindelse med et slikt samarbeid. Dette stiller for øvrig store krav til rektorene lokalt i skolen.

Det er alltid krevende å skrive fyldestgjørende omtaler av antologier som boken redigert av Sjöborg og Ziebertz, men jeg vil gjerne anbefale boken til alle som er interessert i spørsmål knyttet til undervisning i religions- og verdispørsmål, og tematikk knyttet til religion og menneskerettigheter i dagens Europa. Det er mye å hente i denne boken i så måte, og interessant å se hvor ulikt spørsmål knyttet til denne tematikken håndteres i ulike land som geografisk ligger nær hverandre.